

VODNÍ REŽIM NA PLOŠE VELKOLOMU ČSA POD ZÁMKEM JEZEŘÍ V PROMĚNÁCH ČASU

WATER REGIME ON THE SURFACE OF THE ČSA OPEN-PIT MINE UNDER THE JEZEŘÍ CASTLE OVER TIME

Barra Mario

Department of Architectural Heritage Conservation
Faculty of Architecture
Czech Technical University in Prague
Thákurova 2700/9, 166 34 Prague 6 – Dejvice, Czechia

Ing. arch. Mario Barra
mario.barra@fa.cvut.cz

Mario Barra completed his master's degree in the Heritage Conservation module at the FA CTU in Prague in June 2024 under the supervision of Prof. Václav Gírsa, focusing on the restoration of the lignite mining area. He is currently a PhD. student under the supervision of Assoc. Prof. Tomáš Efler, with a focus on heritage conservation in the landscape of northwestern Bohemia.

This work was supported by the Grant Agency of the Czech Technical University in Prague, grant No. SGS25/176/OHK1/3T/15.

DOI: [10.13164/KSP.2025.018](https://doi.org/10.13164/KSP.2025.018)

Keywords: *post-industrial landscape; lignite; Lake Komořany; Bílina River; surface mining; revitalization; cultural landscape; Jezeří Castle*

Abstract: *The transformation of the ČSA large quarry area is a centuries-long process, with its next chapter gradually beginning in connection with the ongoing cessation of surface brown coal mining in 2025-2026. The upcoming appearance of the region should partly draw from its historical form, although brown coal mining between 1950 and 1990 radically altered its landscape, during which several watercourses of various sizes were diverted, and nine settlements disappeared. The aim of the contribution is to present the various stages of this sub-Ore Mountains region, including the historical Lake of Komořany, its subsequent transformation into an agricultural landscape interconnected by smaller watercourses, a brief return to the earlier form of the area in the form of the Dřínov reservoir, the diversion or limitation of several watercourses around the brown coal mining area, and current considerations about the future of the landscape and its water regime. In addition to documents approved at various levels of local, regional, or state administration, it is also necessary to consider the changes in nature related to climate change, which among other things affects the state of groundwater. The intention is to open questions about the still-persisting uncertainties and contentious points among the various discussed concepts, which would lead to the design and realization of a new form of the area, enduring for centuries, by presenting the past, present, and planned vs. proposed future of the area.*

Prvotní vhled do území velkolomu ČSA

Krajina velkolomu Československé armády (ČSA) prošla v průběhu tisíciletí významnou proměnou. Od rozsáhlé vodní plochy, připomínající moře ve střední Evropě, přes zemědělsky využívanou kulturní krajinu, území povrchového dobývání hnědého uhlí alias měsíční krajinu až po nadcházející rekultivované území národní přírodní památky s obnoveným Komořanským jezerem a různými způsoby využívání plochy bývalého lomu. Osud území, které se i názvem blízkého zámku Jezeří zcela bez pochyby, váže k tématu konference Krajina Sídla Památky, si i s ohledem na doposud neukončené úvahy o podobě plochy velkolomu, kde by bude mezi lety 2025 a 2026 ukončena povrchová těžba hnědého uhlí, zaslouží bližší prozkoumání, které by mohlo zahrnouto do probíhajícího plánování o budoucí podobě území včetně částečného návratu k jeho historické podobě (například obnova rozsáhlé vodní plochy). Nacházíme se přibližně 80 kilometrů severozápadně od Prahy, na území severočeské hnědouhelné pánve, na území vymezené třemi obcemi s rozšířenou působností – Litvínov, Most a Chomutov. V území po jeho dřívější podobě, kterou tvořilo 9 sídelních útvarů různé velikosti [1] – města, vesnice a osady, až na ojedinělé výjimky nenalezneme žádné stopy – prakticky jedinými němými pamětníky historického Komořanského jezera s následnou zemědělsky využívanou kulturní krajinou jsou zámek Jezeří a pod ním se nacházející tzv. Jezeřské arboretum, obojí situované na severozápadním okraji končícího velkolomu ČSA. Podobně jako u Lužických jezer, která mohou být vhodným referenčním příkladem (z hlediska vývoje i geopolitických okolností) budou nejhlubší části těžební jámy zatopeny. Na rozdíl od zmíněného východoněmeckého příkladu však nebude území pod zámek Jezeří primárně využíváno pro rekreaci, nýbrž k průmyslovým činnostem (energetika, vědecko-technický park či jako místo pro úpravy vzácných nerostných surovin z oblasti Krušných hor). Podívejme se nyní, jakým osudem si prošlo území velkolomu ČSA v posledních staletích se zvláštním důrazem na existenci a proměnu vodního režimu v tomto území.

Historická podoba vodního režimu v území

Historické Komořanské jezero

Souvislá vodní plocha svou plochou přesahující 56 kilometrů čtverečných vzniká před více než 15 000 lety [2; s. 8], svou rozlohou bylo tedy území téměř shodné s plochou dnešního velkolomu ČSA a jeho bezprostředního okolí, která se pohybuje kolem 51 kilometrů čtverečných. O podobě historického jezera se do dnešních dnů nedochovalo mnoho informací či obrazové dokumentace, Jedním z nejstarších vyobrazení jezera, ovšem již v období jeho postupného zániku, je pohled odkudsi ze svahů Krušných hor nad zámek Jezeří (Obr. 1), přibližně v místech, kde se dnes nachází ikonická vyhlídka nabízející pohled na zámek i s měsíční krajinou a souvisejícími industriálními provozy pod ním.

Obrázek 1 – Zámek Jezeří a Komořanské jezero v r. 1882 (zdroj: Wikipedia CS [3])

V této době již můžeme vidět určitou mezifázi provazující historickou souvislou vodní plochu Komořanského jezera a zemědělsky využívanou kulturní krajinu, která tuto vodní plochu nahradila. Vlivem naplavování sedimentů z řady potoků stékajících z jižních svahů Krušných hor, které toto velké jezero napouštěly, zde docházelo k jejich postupnému usazování a vzniku řady menších ostrůvků, které byly pokračováním tohoto procesu nahrazeny močálovitou krajinou. Po roce 1831 dochází na příkaz Ferdinanda

z Lobkowicz, knížete sídlícího na jezeřském zámku, k úplnému vysušení vodní plochy [3; s. 10-12] a definitivní proměně na zemědělsky využívané území. Rozparcelování celé plochy je již patrné na Indikačních skicách stabilního katastru, které jsou pro jednotlivé sídelní útvary (například Albrechtice u Mostu, Komořany u Mostu, Ervěnice u Mostu nebo Dřínov u Komořan) na ploše dnešního velkolomu ČSA datovány do roku 1842. Jistou zajímavostí je tak výše vložený obraz krajiny pod Jezeří (Obr. 1), datovaný do roku 1882, kdy již mělo být jezero vysušeno, jak uvádí kromě zmíněných indikačních skic i mapy, taktéž z 80. let 19. století (Obr. 2), zachycující již transformované území s jednotlivými poli a sídly propojenými cestní sítí, kde je přes území schematicky naznačena plocha dřívějšího jezera [2].

Obrázek 2 – Podoba Komořanského jezera v r. 1882 (zdroj: OMG v Mostě [2])

Na fotografiích z první poloviny 20. století již po vodní ploše nenalezneme žádné pozůstatky. Pokud některé fotografie krajiny zachycují, pak se jedná o souvislé zemědělské území, tvořené jednotlivými poli, cestní sítí lemovanou alejemi stromů, a drobnějšími vodními toky, které regionem pouze protékaly a nebyly žádným způsobem přehrazovány. Největším a pravděpodobně také nejdůležitějším vodním tokem byla vždy řeka Bílina, doplňovaná řadou menších přítoků, z nichž je možno jmenovat například Šramnický potok, Albrechtický (nebo též

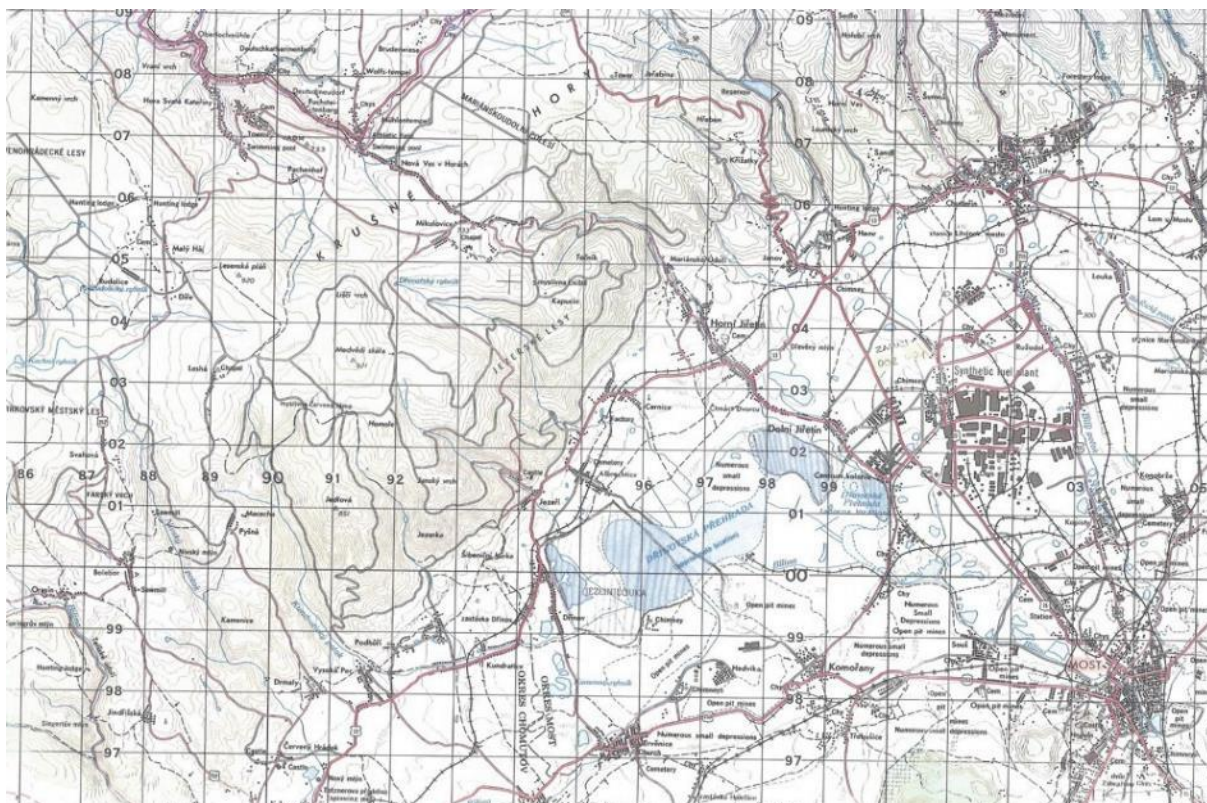
Černický) potok nebo Vesnický potok, které se zpočátku vlévaly do Komořanského jezera (do něhož vtékala i samotná Bílina), posléze se staly jejími přímými přítoky. Většina fotografií nicméně zobrazuje především jednotlivé sídelní celky včetně ukázek velkého množství památkově hodnotných objektů (záměrně v této souvislosti nehovořím o „nemovitých kulturních památkách“, jelikož z pohledu památkových zákonů bylo v pozdějších dobách zapsáno ve státním seznamu a chráněno jen několik málo z nich, a ani tento status je neuchránil od většinového zániku při postupující těžbě).

2. polovina 20. století

Období po roce 1950 je pro území velkolomu ČSA charakteristické především postupným zánikem jednotlivých sídelních útvarů a rozmachem povrchové těžby hnědého uhlí [6]. Na počátku 50. let 20. století však dochází k významnému milníku v historii vodního režimu v této lokalitě [7; s. 116-119], a sice k vybudování vodní nádrže Dřínov, dokončené v roce 1955 na části území historického Komořanského jezera. Jednalo se o umělé, člověkem vytvořené vodní dílo, sloužící především jako vodní zdroj pro dříve existující elektrárny v Ervěnicích a Komořanech u Mostu, resp. industriálnímu areálu chemických závodů v Litvínově-Záluží. Svou plochou, jakkoliv se na existujících fotografiích může jevit rozsáhle, zabírala pouze zlomek území zaniklého jezera – 282 ha (objem nádrže: 9,387 mil. m³, maximální hloubka 4,2 m, povodí až 116 km²)[8]. Tato nádrž nebyla využívána pouze pro energetiku, jak dokládají vzpomínky dřívějších obyvatel zaniklé obce Albrechtice u Mostu, paní kastelánky ze zámku Jezeří, Hany Krejčové, nebo starosty města Horní Jiřetín Vladimíra Buřta, kteří nádrž a její břehy využívali stejně jako mnoho dalších k rekreaci. Dobové fotografie nádrží zachycují jako souvislou vodní plochu, lemovanou na okrajích jednotlivými sídelními útvary (například obce Albrechtice u Mostu nebo Dřínov), v pozadí je velmi často možné vidět již jednotlivé industriální provozy související s rychle postupující těžbou hnědého uhlí (uhelné elektrárny, těžební věže či postupně vznikající výsypky hlusiny v již vytěžených lokalitách nebo místech s budoucí těžbou hnědého uhlí). Řada ze snímků zde, navzdory postupující těžbě,

proměňující území v „měsíční krajinu“, zachycuje relativně idylický region – jezero, na jehož březích se rekreují obyvatelé jednotlivých sídelních útvarů, které o několik let (nejpozději několik desetiletí později) padnou za oběť těžbě. Výjimečným pramenem, prezentujícím stav území na počátku 60. let 20. století je vojenská mapa armády Spojených států amerických (Obr. 3), která zde zachycuje všech devět sídel, nacházejících se dříve na území velkolomu ČSA, tak i vodní nádrž Dřínov (nazývanou v tomto případě Dřínovská přehrada), tak i jednotlivé, doposud nepropojené lokality menších povrchových hnědouhelných lomů.

70. a 80. léta 20. století jsou synonymem pro období největšího rozšiřování povrchové hnědouhelné těžby a zánik největšího počtu sídelních útvarů na území velkolomu ČSA. V této době, konkrétně v roce 1981 je rozebrána hráz vodní nádrže Dřínov a jsou odtěženy sedimenty ze dna bývalé přehrady. Na jejím místě bude v následujících více než 40 letech probíhat intenzivní povrchová těžba, která ovlivní trasy mnoha vodních toků různé velikosti a promění i terénní reliéf, který se, mimo jiné, projeví vznikem výškového rozdílu mezi zámek Jezeří a nejnižším bodem povrchového lomu v řádu několika stovek metrů. V důsledku

Obrázek 3 – Vojenská mapa regionu U. S. Army z roku 1963 (zdroj: Army Map Service, Corps of Engineers, U. S. Army, Washington D.C. [5])

postupující těžby vzniká nutnost odklonění vodních toků dříve napájejících vodní nádrž Dřínov, aby voda stékající ze svahů Krušných hor nenarušovala těžbu ve velkolomu ČSA a nezpůsobovala zde geologické nestability svahů. Pro Šramnický, resp. Albrechtický (Černický potok) byla vybudována nová koryta na severním okraji těžební jámy včetně několika tunelů v horském masivu, které vodní toky odklonily směrem na město Horní Jiřetín, kde se dodnes vlévají do potoka Lounnice, stékajícího se s řekou Bílinou nedaleko chemických závodů v Litvínově-Záluží. Pro posílení řeky Bíliny, taktéž mnohokrát překládané, byly postupně vybudovány Přivaděč průmyslové vody (PPV) a Podkrušnohorský přivaděč (PKP), které na vzdálenost přesahující 30 kilometrů dodnes dopravují z řeky Ohře nedaleko Klášterce nad Ohří (čerpací stanice přivaděče Ohře-Bílina se nachází nedaleko místní části Mikulovice u vodní nádrže Kadaň) významné množství vody nutné pro udržení minimálního průtoku na Bílině [9]. Z území velkolomu ČSA bylo nutné odčerpávat průsaky podzemní vody, které byly v období probíhající těžby nežádoucí, nyní se však stanou základem pro plánovanou obnovu Komořanského jezera ve středu velkolomu.

Největší proměnou si na ploše dnešního velkolomu ČSA prošla řeka Bílina. V návaznosti na postup povrchové těžby došlo kromě zrušení Dřínovské přehrady, do níž Bílina ze západu ústila, také k řadě přeložek této řeky, de facto postupně v celém úseku mezi Jirkovem a Litvínovem-Záluží. Během 80. let 20. století došlo k výstavbě tzv. Ervěnického koridoru, náspu obsahujícího miliony metrů krychlových zeminy, který vznikl na dříve vytěženém území a na němž byla realizována přeložka bývalé Podkrušnohorské magistrály, silnice I/13 v úseku mezi Mostem a Chomutovem, stejně tak železniční trati a zmiňované řeky Bíliny. Vodní tok byl nově v úseku svou délkou přesahující 3 kilometry veden zatrubněný ve 4 potrubích, každé o průměru cca. 1250 mm, aby nedocházelo k prosakování vody směrem do dobývacího prostoru velkolomu ČSA [7; s. 118]. Bílina je z uměle vytvořeného koryta převáděna do potrubí nedaleko místa zaniklé obce Ervěnice, převedení zpět do otevřeného koryta je situováno nedaleko industriálního areálu

v Komořanech u Mostu, kde je na vyústění řeky instalována malá vodní elektrárna Ervěnický koridor [10].

Aktuální podoba vodního režimu v území

Dnešní stav vodního režimu na ploše velkolomu ČSA z většiny stále reflektuje změny učiněné ve 2. polovině 20. století po významném rozšíření povrchové těžby hnědého uhlí. Řeka Bílina je stále zatrubněna v tříkilometrovém úseku mezi Ervěnicemi a Komořany u Mostu, menší potoky svádějící vodu ze svahů Krušných hor jsou stále vedeny severovýchodní, resp. západní cestou po obvodu stále aktivního dobývacího prostoru. Na území velkolomu ČSA lze nalézt 3 hlavní povodí, mezi které je řešená plocha rozdělena – povodí Šramického a Černického potoka, povodí Vesnického potoka (na němž je situována také vodní nádrž Jezeří, zapsaná v seznamu kulturních památek České republiky) a samotné území lomu ČSA, kde dochází k prosakování podzemních vod. Po obvodu hnědouhelného lomu můžeme spatřit 11 hlavních přítoků, které posilují tok nejdůležitější řeky území – Bíliny.

I přesto je hladina řeky velmi nízká, řeka má v nejbližší měřicí stanici, nacházející se ve stejnojmenném městě (Bílina) stanovenou pouze hladinu sucha (55 cm) a hladinu 3. stupně povodňové aktivity

Obrázek 4 – Detail měřicí stanice Bílina – HPPS ČHMÚ (zdroj: ČHMÚ [11])

(extrémní povodeň; 262 cm), ostatní výškové úrovně hladiny nejsou v tomto měřícím bodě stanoveny (Obr. 4) a lze předpokládat, že podobné charakteristiky bychom našli i na území velkolomu ČSA, pokud by zde měřící stanice existovala [11]. Při srovnání s daty, pocházejícími z měřící stanice ČHMÚ v Trmicích nedaleko Ústí nad Labem již můžeme nalézt vyplněný údaj pro všechny povodňové stupně, což souvisí s řadou přítoků, které posilují řeku Bílinu mezi dvěma zmiňovanými měřícími stanicemi.

Důležitý pro budoucnost je i stav podzemních vod v celém regionu, který lze charakterizovat jak silně podnormální až mimořádně podnormální [12], což dosvědčují i ústní svědectví zaměstnanců správy státního zámku Jezeří, nacházejícího se na svazích Krušných hor nad velkolomem ČSA, jehož hlavní zdroje vody pocházejí z blízkého Šramnického potoka nebo podzemních zdrojů. Obecně se projevující pokles podzemních vod v různých regionech České republiky je v tomto území umocněn fungování povrchového lomu, odklonem řady menších vodních toků mimo dobývací prostor a odčerpáváním prosakující vody z nehlubších míst velkolomu.

Plánovaná budoucnost vodního režimu na ploše velkolomu ČSA

Úvodem této sekce je důležité zmínit, že většina úvah o budoucnosti území velkolomu ČSA po ukončení povrchové těžby hnědého uhlí je v těchto letech zatím v přípravné fázi. Podobně jako u mnoha jiných povrchových lomů v zahraničí, kde již rekultivace v posledních letech nebo desetiletích různými prostředky proběhla, se navrhuje zatopení nehlubších částí povrchového dolu [13]. Volba tohoto přístupu navazuje na tradici tohoto území, a de facto i na jeho pojmenování, resp. název blízkého zámku – Jezeří. Klíčovým předmětem úprav a připravovaných scénářů budoucí podoby a užívání jezera je nejen rychlost napouštění, která úzce souvisí s konečnou dosaženou výškou hladiny nového jezera, ale také množství vody, která bude nové jezero napouštět. Pokud by byla zvolena možnost návratu jednotlivých vodních toků do přibližných historických tras, lze tak získat množství vody, které by jinak nadále

odtékalo přeložkami do vodních toků kolem lomu. Tato prostá úvaha však naráží na aktuální režim, na který je navázána řada menších industriálních provozů (například areál v Litvínově–Záluží), pro které by přetrasování části vodních toků mohlo být z hlediska fungování a udržení minimálního průtoku významně omezující.

Před jistou realizací se naopak nachází plán otevření koryta řeky Bíliny, která je přes 40 let na úseku přes 3 kilometry dlouhém mezi Ervěnicemi a Komořany u Mostu zatrubněna. Mezi lety 2025–2027 by mělo dojít k obnovení otevřeného meandrovitého koryta (v délce cca. 4,7 km) včetně úpravy břehů a zajištění omezení průtoků z nového koryta do níže položených částí bývalého velkolomu [14]. Součástí těchto úvah je nicméně, dle dostupných informací, plán uchování veškerého průtoku v korytě Bíliny a neodklánění jeho části nebo většiny do obnovovaného Komořanského jezera. Kvůli významnému zásahu těžby do terénního reliéfu zdejší krajiny již bohužel nikdy nemůže dojít k obnovení rozsáhlého jezera, které by bylo napájenou řekou Bílinou a která by z něj následně odtékala a pokračovala směrem na Ústí nad Labem. Nové Komořanské jezero tak bude s velkou pravděpodobností napájeno především spodní vodou s několika drobnějšími přítoky, kdy se tak bude jednat o bezodtokovou vodní plochu, podobně jako v případě jezera Most.

Obrázek 5 – Návrh obnovy Bíliny - diplomová práce (zdroj: DP Maria Barry [16])

Akademické úvahy o budoucnosti těžebního území

V rámci diplomové práce, zpracované Mariem Barrou v letním semestru 2024 na Ústavu památkové péče FA ČVUT pod vedením prof. Ing. arch. Akad. arch. Václava Girsy a doc. Ing. arch. Mileny Hauserové, CSc. byla řešena celková budoucí podoba území po ukončení povrchové těžby hnědého uhlí, které je plánováno na roky 2025–2026. V základních myšlenkách diplomová práce navazovala na již schválené či aktuálně projednávané koncepce (Obr. 6) – obnova Komořanského jezera, otevření koryta řeky Bíliny (Obr. 5), vznik návštěvnické infrastruktury v regionu; v detailu se jednalo spíše o alternativní přístupy k území, snažící se o sladění jednotlivých koncepcí do jednoho komplexního přístupu, ve kterém by si vybrané záměry navzájem neodporovaly. V návrhové části práce byla zvolena hladina napouštění jezera v horizontu 50 let (dle materiálů AOPK a FŽP ČZU [15], výzkum České zemědělské univerzity a příprava scénářů napouštění jezera pokračuje i nyní). Na břeh či do blízkosti navrhovaného jezera by mohlo být (jako vyhlídka, muzeum i návštěvnický objekt) přesunuto kráčivé korečkové rypadlo RK5000, čímž by došlo k zachování tohoto technického unikátu, což je jeden z předpokladů pro jeho následné prohlášení za kulturní památku. Otevřené koryto řeky Bíliny bude obnoveno na takzvaném Ervěnickém koridoru – tato úvaha byla představena nezávisle na plánovaném projektu obnovy koryta Povodím Ohře, jehož podrobnější verze (technická dokumentace, výkresy, podrobnosti o financování projektu a další materiály) nebyla v době vzniku diplomové práce (a není ani nyní) známa [15].

Závěrečné slovo k proměně krajiny lomu ČSA a vodního režimu v něm

Vodní režim na ploše dnešního velkolomu ČSA prošel od svého prvopočátku významným vývojem, který nelze ani z dnešního úhlu pohledu považovat za ukončený. V určitých znacích lze spatřit návrat k dřívější podobě území – návrat rozlehlé plochy Komořanského jezera (i když v jiné ploše, než jak dokládají mapy z druhé poloviny 19. století) nebo znovuotevření řeky Bíliny, která

ovšem nebude napájet nové jezero a její vedení setrvá v místech takzvaného Ervěnického koridoru. Alespoň z části tak bude region v místech velkolomu ČSA připomínat území před největším rozšířením hnědouhelné těžby mezi lety 1950 a 1990. Na definitivní podobu krajiny Jezeří bude mít vliv vypořádání a vzájemné sladění jednotlivých předkládaných koncepcí, které se snaží rozvíjet region po konci těžby nejen z hlediska ochrany přírody a úpravy hydrologie, ale také pokračování energetického využívání území nebo rozšiřování potlačovaného cestovního ruchu.

Budoucnost vodního režimu na ploše velkolomu ČSA bude zcela jistě ovlivněna realizací koncepcí, souvisejícím mimo jiné s plánovaným energetickým (a v menší míře i rekreačním) využíváním celé plochy. Oblast nového Komořanského jezera a svahy na severozápadním okraji lomu budou dle některých úvah podléhat režimu přísnější ochrany přírody jako národní přírodní památka [15], jiné navrhují využití vodní plochy jako spodní nádrž přečerpávací vodní elektrárny s horní nádrží nacházející se v místech budoucí CHKO Krušné hory [17][18]. Zda bude nynější transformace území poslední významnou proměnou, která zde bude uchována po další staletí, či zda dojde v příštích desetiletích k dalšímu turbulentnímu vývoji, zůstane ještě dlouhou otázkou.

Obrázek 6 – Návrh budoucí podoby lomu ČSA (zdroj: DP Maria Barry [16])

Citované zdroje:

- [1] Mapy Stabliního katastru - sídla na ploše velkoomu ČSA. Online. In: Archiv ČÚZK. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/> [cit. 2025-04-08].
- [2] PAPEŠ, Václav. *Historická geografie Komořanského jezera*. Bakalářská diplomová práce [PDF online]. Olomouc: 2008 [cit. 2025-05-06].
- [3] Zámek Jezeří v roce 1882 s Komořanským jezerem v pozadí | Wikipedia contributors. Online. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Komo%C5%99ansk%C3%A9_jezero#/media/Soubor:Jezeri_jezero.jpg [cit. 2025-05-06].
- [4] Mapa rozsahu původního Komořanského jezera v r. 1882, rekonstrukce z roku 1933 | Facebook - Oblastní muzeum a galerie v Mostě. Online. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=3582897205099885&id=380531132003191&set=a.389723697750601>. [cit. 2025-05-06].
- [5] Mapy území velkolomu ČSA a jeho širšího okolí z roku 1963 (Army Map Service, Corps of Engineers, U. S. Army, Washington D. C; 1963).
- [6] Aktuální katastrální mapa - Geoprohlížeč ČÚZK | Český úřad zeměměřický a katastrální. Online. <https://ags.cuzk.cz/geoprohlizec/g> [cit. 2025-05-06].
- [7] Významná vodohospodářská díla Povodí Ohře, 1986. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.
- [8] Nádrž Dřínov | Povodí Ohře. Online. Dostupné z: <https://www.poh.cz/nadrz-drinov/d-2592>. [cit. 2025-05-06].
- [9] Podkrusnohorský přivaděč neboli Přivaděč Ohře-Bílina | Krušnohorský mysliv, žít a snít. Online. Dostupné z: <https://www.krusnohorsky.cz/2016/12/16/podkrusnohorsky-privadec-neboli-privadec-ohre-bilina/>. [cit. 2025-05-06].
- [10] Ervěnický koridor (Technická památka) | Mapy.cz. Online. Dostupné z: <https://mapy.cz/s/cesugapuno>. [cit. 2025-05-06].
- [11] Detail stanice Bílina | Hlásná a předpovědní povodňová služba - ČHMÚ. Online. Dostupné z: https://hydro.chmi.cz/hppsoldv/hpps_prfdyn.php?seq=3073_01. [cit. 2025-05-06].
- [12] Portál ČHMÚ | Aktuální situace - Hydrologická situace - Podzemní vody - Stav podzemních vod - Měsíční stav podzemních vod. Online. Dostupné z: <https://www.chmi.cz/aktualni-situace/hydrologicka-situace/podzemni-vody/stav-podzemnich-vod/mesicni-stav>. [cit. 2025-05-06].
- [13] Návrh komplexního a efektivního využívání území lomu ČSA po ukončení těžby, 2023. In: OVA 457/23. Dostupné také z: <https://vlada.gov.cz/scripts/detail.php?id=207197>.
- [14] V Ervěnickém koridoru vrátíme zatrubněnou řeku Bílinu do přírodního koryta - Povodí Ohře. Online. Dostupné z: <https://www.poh.cz/v-ervenickem-koridoru-vratime-zatrubnenou-reku-bilinu-do-prirodniho-koryta/d-11935>. [cit. 2025-05-06].
- [15] Prioritizace a identifikace ploch pro využití ekologické obnovy pro území lomu ČSA, 2022. Online. Available at: https://aopk.gov.cz/documents/20121/4433590/STUDIE_PROVEDITELNOSTI_Prioritizace_%C4%8CSA_2022.pdf/33986448-4ebd-5734-618f-74c98796f0b5?t=1695037830482. [accessed 2025-06-03].
- [16] BARRA, Mario. *Speranza: Vize pro Jezeří*. Diplomová práce. Praha: 2024 [cit. 2025-05-06].
- [17] Green Mine - Projekt GREEN MINE. Online. Dostupné z: <https://www.greenmine.cz> [cit. 2025-05-06].
- [18] O projektu | GREENMINE – Celková revitalizace a resocializace lomu ČSA, 2024. Online. 27. 6. 2024. Available at: <https://www.fzp.czu.cz/cs/r-6899-projekty-a-spoluprace/r-6923-projekty/r-20480-greenmine-celkova-revitalizace-a-resocializace-lomu-csa/o-projektu.html>. [cit. 2025-06-06].